

Fizika un lirika. Nacionālā teātra iestudējuma *Bastardi* recenzija

Nacionālā teātra iestudējuma *Bastardi* aktieriem izdodas savos tēlos iepūst dzīvību un apaudzēt tos ar individuālām, ticamām īpašībām, taču didaktikas izrādē ir krietni par daudz

LĪGA ULBERTE, DIENA.LV 27.01.2026.

Pirms dažiem mēnešiem kādā publiskā diskusijā kinonozares kolēģe uzdeva jautājumu, kāpēc pašlaik Latvijas teātrī top tik daudz izrāžu "pēc filmām". Atbildēju – un joprojām tā domāju –, ka, manuprāt, pārsvarā tas notiek tāpēc, ka daudzi teātra režisori pārāk maz lasa lugas un no filmām primāri aizgūst interesantus sižetus. Tobrīd nebiju iedziļinājusies, cik šādu iestudējumu ir, bet, tagad paskaitot, skaidrs, ka tiešām nav maz – šobrīd aktīvajā profesionālo teātru repertuārā vismaz astoņi. Viens no jaunākajiem – režisora Matīsa Kažas veidotie *Bastardi* Latvijas Nacionālā teātra Jaunajā zālē, šis darbs žanriski nosaukts par "izrādi jauniešiem un viņu vecākiem".

Drosme apšaubīt kanonus

Matīss Kaža ne tikai nepieder pie lugu nelasītājiem, bet ir arī viens no nedaudzajiem režisoriem, kurš ar teātra un kino estētiskajiem sakariem nodarbojas konsekventi un daudzveidīgi – interesējas teorētiski un rīkojas praktiski. Grūti izskaidrot, kāpēc, bet norāde uz *Bastardu* ciešo sižetisko sakaru ar savu kinematogrāfisko pirmsākumu sākotnēji izrādes programmiņā bija pilnībā izpalikusi, tajā bija minēti tikai trīs lugas autori – Matīss Kaža, Kārlis Vērdiņš un Igors Šelegovskis. Pēc tam kad uz problemātisko izrādes dramaturģijas autorību savā *Satori.lv* publicētajā atsauksmē *Pēc kādiem noteikumiem spēlē bastardi?* pamatoti norādīja Krista Burāne, teātra mājaslapā parādījusies korekta informācija: "Izrādes dramaturģija tapusi pēc Pītera Vīra un Toma Šūlmana kinofilmas *Mirušo dzejnieku biedrība* motīviem un autoru pieredzes Latvijas izglītības sistēmā."

Sižetiski *Bastardi* tiešām neaiziet tālu no 1989. gadā ASV uzņemtas filmas, ko pirmo vai atkārtoto reizi vērts noskatīties galvenokārt dzīvās Roberta Šona Leonarda (Nils Perijs) un Robina Viljamsa (skolotājs Džons Kītings) partnerības dēļ. Elitārā, stingru noteikumu internātskolā pagājušā gadsimta 50. gados ierodas jauns angļu valodas skolotājs Kītings, kurš vidusskolēniem sāk mācīt dzeju un caur to arī brīvību uzticēties sev un savai izvēlei, drosmi apšaubīt (viltus) autoritātes un kanonus. Septiņi jaunieši apvienojas un atjauno brīvdomīgu pagrīdes literāro apvienību *Mirušo dzejnieku klubs*, pie kuras reiz

piederējis arī Kītings. Savukārt viens no jauniešu septiņnieka – Nils –, skolotāja uzticēšanās iedvesmots, ļaujas savai patiesajai interesei – vēlmei spēlēt teātri. Neatklājot sižeta detaļas nezinātājiem – beigas ir paredzami bēdīgas, salauzt sistēmu neizdodas ne skolotājam, ne skolēniem.

Postmoderna rotaļa

Latvijas Nacionālā teātra versijā filmas sižets piedzīvojis divus adaptācijām pilnīgi leģitīmus procesus – optimizāciju jeb redukciju un lokalizāciju. Redukcija ir skaidra un vienkārša. Filmās septiņi puīši izrādē ir saplūduši četros, un no blakus darbības personām arī saglabātas četras darbību virzošās – jauns, brīvdomīgs skolotājs, konservatīvs un korumpēts skolas direktors, finansiāli ietekmīgs, kontrolējošs skolēna tēvs un jauna, simpātiska meitene, kurā vienam no puīšiem lemts iemīlēties.

Lokalizācija gan ir rafinētāka. Scenogrāfes un kostīmu mākslinieces Kristinas Rezvihas un gaismu mākslinieces Lienītes Slišānes radītā vide ir konceptuāli bezpersoniska un estētiski tīra. Ģeometriskās līnijās izkārtoti un dažādi pārvietojami, neitrāli gaismas kubi uz flīzētas sienas fona rada iespaidu par tādu kā milzu ričuraču vai metamo kauliņu spēli nelielā tukšā baseinā. Unificētās skolas formās ģērbtie "puikas" (šorti šķiet tieša norāde uz to, ka viņus te neuztver kā pieaugušos) eksistē vizuāli izteiksmīgās mizanscēnās, ko lielā mērā organizē horeogrāfes Ramonas Levanes horeogrāfija – pārskrējieni, sastinguma "blekauti", skulpturālas pozas u. c. Tātad – izrādes vizualitāte uzsvērti stāsta, ka šis notikums var notikt jebkad un jebkur, kur nesatricināma sistēma spēlē bezkaislīgi "pareizu" spēli ar dzīviem un "nepareiziem" cilvēkiem.

Savukārt izrādes teksti un konteksti dod daudz konkrētākus mājienu. Latviskotie personvārdi, no vienas puses, it kā tikai fonētiski sasaucas ar filmas varoņu vārdiem, piemēram, Nils Perijs kļuvis par Niku Pērli un Tods Andersons – par Tomu Adermani. No otras puses, neba nu nejauši tiek lietoti Latvijas kultūrvīdē pazīstami un nebūt ne tipiski uzvārdi – Adermanis, Auzenieks, Kamergrauzis... Postmoderna rotaļa, protams, bet varbūt arī norāde uz elitārām ģimnāzijām, kurās taču mācās tikai tie, kuru vecāki "kaut kas ir". Spēles ir arī ar latviešu dzejnieku tekstiem, kuros mijas jaunrade (programmiņa ziņo, ka izrādē līdzās pazīstamu dzejnieku darbiem skan arī pašu aktieru dzeja) ar tiešiem un pārveidotiem citātiem. Pavisam konkrēta konteksta norāde ir izrādes programmiņā publicētais fragments no Patrīcijas M. Keišas esejas *Skola labākajiem* par autores pieredzi Rīgas Valsts 1. ģimnāzijas Starptautiskā bakalaurāta klasē.

Ko es ar šo visu gribu teikt? Tikai to, ka izrādē kaislīgi paustās patiesības pašas par sevi nav apšaubāmas un tomēr tās ir stereotipiskas. Arī filma nav gluži brīva no didaktikas, bet izrādē tās ir krietni par daudz. Pusotrā stundā zibenīgi izstāstīts komikss – par trulu izglītības sistēmu, kurā viss ir nepareizi un jauki

jaunieši iet bojā, jo direktori un vecāki viņiem neļauj būt tiem, kas viņi vēlas būt. Jā, diemžēl tā tiešām mēdz notikt. Prestižu ģimnāziju reitingu spiediens un eksakto priekšmetu nekritiska prioritizēšana ir fakts. Dzīvi atceros vienu savas meitas vecāku sapulci pirms daudziem gadiem akurāt elitārā ģimnāzijā, kurā kāda mamma skaidri formulēja problēmu: "Kaut kas ir jādara! Kaut kādu Raini var nezināt, bet bez fizikas taču nevar!" Bet mēdz notikt arī pilnīgi citādi. Tāpēc *Bastardu* melnbaltajiem vispārinājumiem negribas piekrist.

Tēti, paskaties uz mani

Lieliski, ka visiem *Bastardu* aktieriem izdodas savos tēlos ne tikai iepūst dzīvību, bet arī iespēju robežās tos apaudzēt ar individuālām, ticamām īpašībām. Visi izrādes "11. klases skolnieki" liek sevi pamanīt un atcerēties. Kā klusējošais Emīla Ralfa Zagorska Toms Adermanis lēnā apņēmībā audzē pats savu patstāvīgo balsi. Kā Rūdolfa Sprukuļa Knuts Auzeniks tiek līdz savam dzejolim, savai kārtīgajai meitenei – Santas Breikšas jaukajai Dārtai – un pirmajam traulajam skūpstam. Kā Ulda Siliņa Rihards Kamergrauzis risina savu iekšējo izvēļu dramaturģiju, jo tiešām saredz iespējas tur, kur klasesbiedri – šķēršļus. Un jo īpaši – kā Matīsa Kučinska Niks aizraujas, notic, cīnās, cer un ... zaudē. Līdzīgu raksturu, tikai sarežģītākā un apjomīgākā dramaturģiskajā izvērsumā, Matīss Kučinskis gan nospēlējis jau Elmāra Senkova Latvijas Kultūras akadēmijas izrādē *Mocekļis*, tomēr nenoliedzami viņš ir *Bastardu* seja gan tiešā, gan metaforiskā nozīmē – žilbinošs smaids un jaunības enerģija, ko neiespējami nodzēst un aizmūrēt ar sistēmas bezpersoniskajiem zaļajiem ķieģelišiem.

Ļoti labi aktierdarbi ir arī "pieaugušo" pusē. Jura Lisnera elegantais funkcionārs direktors labā uzvalkā ir tiešām pilnībā zaudējis saķeri ar skolotāja profesijas būtību. Uldim Anžem Nika tēva lomā izdodas precīzi iezīmēt šī rakstura egocentrismu un sarežģītību – viņš savā veidā noteikti mīl un raizējas par dēlu, tomēr ir pārāk paštaisns, lai atzītu savu kļūdīšanos. Savukārt Igora Šelegovska radītajā skolotāja Vītiņa tēlā vissimpātiskākā ir paradoksālā intonācija – vienlaikus mierīga un aktīva, ekstraverta un tomēr pašrefleksīva. Tēma par spilgtu pedagogu un audzēkņu ambivalentajām attiecībām risināta neskaitāmos literatūras, teātra un kino sižetos, bet *Bastardos* tai tomēr pietrūkst psiholoģiska izvērsuma.

"Dzeja nav matemātika!" – *Bastardu* finālā skaļi skandē tās tiešām foršie, empātiju raisošie varoņi. Valteram Sīlim Nacionālajā teātrī reiz bija izrāde *Savādais atgadījums ar suni naktī* par to, kā tieši matemātika palīdz vienam "nepareizajam" puikam tikt galā ar "pareizo" pasauli, un Kārļa Krūmiņa īpašais puika Kristofers izrādes finālā aizraujoši risināja garu vienādojumu. Tāpēc gribētos, lai *Bastardu* stāsts tik ļoti nebūtu tikai par fiziku un liriku, bet par to, ko Matīsa Kučinska Niks izmisīgi kliec tēvam sejā īsi pirms beigām: "Tēti, paskaties uz mani! Nevis uz to, kas man mugurā, bet uz mani!"